

Školní program proti šikanování

ZŠ Žamberk, 28. října 581

Obsah

Školní program proti šikanování	3
Úkoly aktérů v prevenci	4
Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků	4
Trestněprávní hledisko šikany	5
Charakteristika šikanování.....	5
Prevence naší školy proti šikaně	6
Postup při řešení šikany	8
Prevence šikanování	10
Společný postup pro vyšetření a řešení šikanování	13
Stadia šikanování.....	13
Varovné signály šikanování	14
A) Postup při odhalení šikany / podezření na šikanu	16
B) Postup při výbuchu skupinového násilí při pokročilé šikaně	17
Primární prevence šikany	18
Kontakty – síť služeb	19
Užitečné webové stránky věnující se tématu šikany a duševního zdraví	20
Přílohy	22
Příloha 1: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)	22
Příloha 2: Protektivní a rizikové faktory	23
Příloha 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování (MŠMT, 2016)	25
Příloha 4: Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování (MŠMT, 2016).....	26
Příloha 5: Školní program proti šikanování (MŠMT, 2016).....	27
Příloha 6: Postup při vyšetření a řešení šikany (MŠMT, 2016)	28

Školní program proti šikanování

Program proti šikanování je zpracován dle Metodického pokynu ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č. j. MŠMT – 21149/2016). Je vypracován v souladu s platným zněním Školního řádu a je součástí Preventivního programu školy. Tento dokument slouží k nastavení školního prostředí založeného na bezpečí, respektu a spolupráci. Program je zaměřen na prevenci a řešení šikany. Nově zahrnuje také část věnovanou prevenci a řešení šikanování učitele žákem, tato problematika rovněž spadá do oblasti rizikového chování žáků. Dokument je určen všem pedagogickým a nepedagogickým zaměstnancům školy, zákonným zástupcům žáků i žákům samotným.

Výskyt šikany je vážný problém, který má negativní dopad na všechny zúčastněné a ovlivňuje pocit bezpečí a pohody ve školním prostředí. Úkolem naší školy tedy je vytvářet a udržovat bezpečné a respektující prostředí, kde se každý žák cítí chráněn a vyslyšen. Tento program se zaměřuje na prevenci, rozpoznání a účinné řešení veškerých projevů šikany. Chceme, aby si každý uvědomil svou roli při vytváření pozitivní atmosféry ve škole a věděl, že má podporu, pokud se s šikanou setká. Efektivní boj proti šikaně zahrnuje spolupráci školy, žáků i rodičů. Podpora a otevřená komunikace rodičů jsou pro nás klíčové. Prosíme tedy všechny rodiče, aby se na nás v případě jakýchkoli obav obrátili. Chtěli bychom vás ujistit, že každou situaci týkající se šikany budeme brát s maximální vážností a řešit ji s nejvyšší prioritou. Vždy budeme postupovat podle platných metodických pokynů a doporučení, abychom zajistili spravedlivé a efektivní řešení, které povede k obnovení pocitu bezpečí.

Cíle

Cílem programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí, vytvářet dobré vztahy uvnitř třídních kolektivů a tím předcházet vzniku či šíření šikany. Dalším cílem je seznámení pedagogů, žáků a rodičů s krizovým plánem při šikaně a dalšími skutečnostmi, které se této problematiky týkají.

Odpovědnost školy

Škola má odpovědnost za plnění programu v souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb. (školského zákona), je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění. Na tvorbě i realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy, koordinace programu je v rukách školního metodika prevence a za realizaci je odpovědný ředitel školy.

Úkoly aktérů v prevenci

Školní metodička prevence:

- Příprava programu proti šikaně a jeho koordinace.
- Seznámí s plánem ostatní pedagogické pracovníky.
- Vzdělání v oblasti prevence rizikového chování.
- Spolupráce s výchovným poradcem, třídními učiteli a vedením školy.
- Spolupráce s odborníky (psycholog, okresní metodik prevence, PČR, orgány sociálně právní ochrany dětí).

Ředitel školy:

- Spolupráce s metodičkou prevence, výchovnou poradkyní a třídními učiteli.
- Odpovědnost za realizaci programu.
- Zajištění vzdělávání pracovníků v této oblasti.
- Zajištění dohledu nad žáky ve škole i během školních akcí.
- Zajištění seznámení žáků s negativními důsledky šikanování.
- Zajištění ukotvení pravidel a sankcí ve školním řádu.

Výchovná poradkyně:

- Spolupráce s metodičkou prevence, vedením školy a třídními učiteli.

Třídní učitelé:

- Seznámení rodičů s programem proti šikanování (webové stránky) a na koho se obrátit (metodička prevence, výchovná poradkyně, vedení školy).
- Projevy rizikového chování okamžitě řeší s metodičkou prevence, vedením školy.
- Vedení žáků ke slušnému chování, nastavení pravidel v rámci třídy, podpora zdravých mezilidských vztahů v rámci třídnických hodin.

Pedagogičtí pracovníci:

- Rozvoj sociálních dovedností žáků a pozitivních vztahů.
- Důrazně odmítají nevhodné chování, agresivitu.
- Budovat důvěru mezi žáky a pedagogy.
- Informovat a nahlásit nevhodné chování metodičce prevence, třídnímu učiteli nebo vedení školy.

Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

Škola je odpovědná za plnění programu v souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, školský zákon, v platném znění. Je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování.

Právní odpovědnost školy:

- **Odpovědnost za bezpečnost žáků:** škola je povinna zajistit bezpečnost a ochranu zdraví žáků během všech školních aktivit a předcházet rizikovému chování, včetně šikany, kterou musí neprodleně řešit.
- **Odpovědnost za škodu:** škola odpovídá za škodu způsobenou žákům během vyučování a s ním souvisejících činností. (vyhláška č. 263/2007 Sb.)
- **Odpovědnost za zaměstnance:** ředitel školy je zodpovědný za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví svých zaměstnanců.

Ohlašovací povinnost při šikaně:

- **Zákonným zástupcům:** dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který je útočníkem, tak žáka, který byl obětí.
- **Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD):** škola hlásí OSPODu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo, a to i v případech, kdy nebyla podána trestní oznámení, ale došlo k závažné události. Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu.
- **Policii ČR / Státnímu zastupitelství:** v případě šikany, která může naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, je škola povinna se obrátit na Policii ČR nebo státní zastupitelství.

Trestněprávní hledisko šikany

- Není samostatný trestný čin: šikana sama o sobě není definována jako trestný čin, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu různých přestupků (např. proti občanskému soužití) nebo závažných trestných činů (např. ublížení na zdraví, vydírání, znásilnění, krádež, nebezpečné vyhrožování).
- **Kyberšikana:** stejně jako klasická šikana, i kyberšikana může naplňovat znaky různých trestných činů (např. nebezpečné pronásledování, porušení tajemství zpráv, pomluva, šíření pornografie).

Trestní odpovědnost:

- **Věk 15 let:** trestně odpovědná je osoba starší 15 let, která je rozumově a mravně vyspělá.
- **Mladší 15 let:** děti mladší 15 let nejsou trestně odpovědné, ale soud pro mládež jim může uložit nápravná opatření.

Charakteristika šikanování

- Šikana je forma agrese mezi žáky (nebo vůči skupině žáků).
- Je to opakované, úmyslné a skryté chování s cílem fyzicky, emocionálně nebo sociálně ublížit.
- Je charakterizována nepoměrem sil, bezmocností oběti a samoučelností agrese.

- Narušuje pocit bezpečí ve škole a má negativní dopad na všechny zúčastněné.

Formy šikany:

- **Přímá šikana:** fyzická (bití, kopání) nebo nefyzická – verbální (nadávky, urážky) či neverbální (gesta, ničení věcí).
- **Nepřímá šikana:** cílem je emocionální a psychologické utrpení, poškození sociálního statusu oběti, často se skrytými úmysly (ignorace, pomlavy, krádeže).
- **Kyberšikana:** probíhá online (falešné profily, ponižující videa, výhružné zprávy).

Fáze šikany jsou podrobně vypsány v příloze 1.

Co není šikana: škádlení a jednorázová agrese, pokud chybí nepoměr sil a oběť se dokáže bránit. Pokud ale chování pokračuje a oběť se cítí bezmocná, přechází v šikanu. (viz příloha č. 2)

Důsledky šikany:

- **Pro oběti:** zvýšené riziko duševních problémů v dospělosti (deprese, úzkosti, sebevražedné myšlenky, poruchy příjmu potravy) a psychosomatické příznaky.
- **Pro pachatele:** vyšší riziko rozvoje antisociální poruchy osobnosti. Často jsou „agresivní oběti“ (tedy sami byli šikanováni).
- **Pro přihlížející:** negativní psychický dopad na ty, kteří šikanu nedokázali zastavit.
- Šikana je problémem celého kolektivu a má dopad na vztahy ve škole i výsledky žáků. Prevence šikany výrazně snižuje její výskyt.

Prevence naší školy proti šikaně

Šikana je komplexní problém ovlivněný mnoha faktory (společnost, školní klima, výuka, individuální charakteristiky). Vytváření a udržování bezpečného prostředí ve škole je klíčové pro minimalizaci jejího výskytu.

1. Hodnotový rámec školy:

- Škola prosazuje hodnoty bezpečí, vzdělávání, demokracie, respektu, solidarity a tolerance.
- Odmítá násilí a zneužití moci.
- Hodnoty se odrážejí v pravidlech, postojích a včasném, otevřeném řešení šikany.

2. Zapojení všech zúčastněných:

- Vedení školy jasně definuje role a kompetence pro ředitele, pedagogy, žáky, rodiče a školní poradenské pracoviště.
- Škola aktivně spolupracuje s rodiči (např. na schůzkách).
- Alespoň jedna osoba z pedagogického sboru je pověřena prevencí a řešením šikany a pravidelně se v této oblasti vzdělává.
- Ředitel a učitelé aktivně ovlivňují sociální klima školy a třídy.

3. Zajištění základních materiálních a organizačních podmínek:

- Škola zajišťuje splnění základních biologických potřeb (pitný režim, toalety) a možnost hájit osobní zónu, aby se žáci ve škole cítili bezpečně.
- Zajišťuje bezpečné uložení osobních věcí a volný pohyb žáků v určených prostorách.

4. Nastavení pravidel chování a důsledků:

- Jasná, srozumitelná a zapamatovatelná pravidla platí pro všechny a jsou specifikována ve školním řádu.
- Důsledky za porušení pravidel jsou diferencované dle závažnosti, srozumitelné, proveditelné a adekvátní.
- Pedagogové aplikují pravidla jednotně a důsledně.
- Školní řád jasně definuje dehonestující činy a sankce za ně, včetně pravidel pro používání ICT.
- Třídní pravidla doplňují školní řád a na jejich tvorbě se podílejí žáci.

5. Systém včasné identifikace varovných signálů:

- Pravidelná komunikace mezi metodikem prevence, třídními učiteli a sborem.
- Monitorování rizikových prostor ve škole a zajištění dozorů.

6. Spolupráce s dalšími organizacemi:

- Škola mapuje síť pomoci v regionu (PPP, SPC, SVP, OSPOD, policie atd.)
- Navazuje a udržuje spolupráci s relevantními subjekty.

7. Podpora pro pedagogy:

- Kontinuální vzdělávání zaměřené na řešení problémů, monitoring signálů a třídní management.
- Systém uvádějících učitelů pro začínající pedagogy.

8. Podpora pro žáky:

- Pravidelný prostor pro reflexi zkušeností ve škole (třídnické hodiny, primární prevence).
- Učení řešení konfliktů a sociálním dovednostem.

9. Informovanost:

- Všichni (žáci, pedagogové, rodiče) jsou seznámeni s definicí šikany, možnostmi obrany a kontakty pro pomoc.
- Zřízená schránka důvěry pro anonymní sdělení.
- Jasně informace o postupech pro podávání stížností.

10. Zpracované základní dokumenty:

- **Školní řád:** popisuje pravidla, řešení krizových situací, role pedagogů, nápravná opatření.
- **Program školních poradenských služeb:** role a kompetence poradenských pracovníků, spolupráce.

- **Preventivní program školy:** pravidla pro prevenci rizikového chování, včetně školního programu proti šikanování.
- **Program proti šikaně:** konkrétní preventivní mechanismy pro minimalizaci šikany.
- **Krizový plán:** jasné a závazné postupy pro krizové situace (ublížení na zdraví, šikana, agrese), včetně rolí a komunikačních kanálů.

Postup při řešení šikany

Posouzení závažnosti a externí pomoc:

Při volbě postupu je zásadní vyhodnotit závažnost šikany. Existuje rozdíl v řešení počátečních a pokročilých stadií. Škola musí zvážit, zda je kompetentní situaci řešit sama, nebo zda požádá o pomoc zvenčí (např. pedagogicko-psychologickou poradnu, neziskové organizace).

Řešení počáteční a pokročilé šikany:

- Počáteční šikanu (1., 2. a někdy 3. stadium) by měli zvládnout vyškolení pedagogové (např. školní metodik prevence). Je důležité najít svědky ochotné spolupracovat.
- Pokročilou šikanu (3., 4. a 5. stadium) řeší škola ve spolupráci s externími odborníky.

Důležité principy při řešení:

- **Oběť není viník:** důsledky řešení ji nesmí znevýhodnit. Je třeba s ní probrat, co škola může udělat pro její pocit bezpečí.
- **Ochrana informací a informátorů:** škola musí zajistit jejich bezpečí a jasně vyjádřit negativní postoj k násilí.
- **Práce s agresorem i obětí:** doporučuje se práce s agresorem (vedení k náhledu na chování) i obětí. V případě potřeby doporučit externí odbornou pomoc.
- **Evidence a revize:** škola eviduje projevy šikany a reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány, aby se zabránilo opakování.

Nevhodné postupy při řešení šikany:

Škola by se měla **vyvarovat** následujících postupů:

- přehlížení, bagatelizace agresivního nebo násilného chování;
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“;
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli, nebo se veřejně ihned na místě omlouvali;
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně;
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu;
- emotivního řešení problému (k řešení problému je třeba přistupovat věcně);
- agresivního řešení problému (např. násilím);

- příliš autoritativního řešení (např. zastrašováním nebo vyhrožováním), což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání;
- předjímání recidivy útočníka;
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií (zbytečná kriminalizace útočníka);
- automatického obviňování oběti (sekundární viktimizace);
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany.

Nápravná opatření:

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku);
- umožnění individuálního výchovného plánu agresora;
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);
- vyloučení ze školy při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku;
- doporučení rodičům, aby spolupracovali s ambulantním střediskem výchovné péče nebo umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče;
- podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Užší realizační tým:

- Ředitel školy – Mgr. Jaromír Žejdlík.
- Školní metodička prevence: Mgr. Zuzana Kubínová.
- Výchovná poradkyně: Mgr. Petra Kosková.
- Třídní učitelé.

Prevence šikanování

Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně

- Šikana je hluboce zakořeněným jevem v lidských vztazích a sociálních interakcích. Bezpečná pozice žáka nebo pedagoga může být narušena kvůli mnoha různým faktorům, ať už na úrovni společnosti, nebo komunity (nízký status učitele apod.), školního klimatu (vztahy na škole, hodnoty školy, nastavení a dodržování pravidel, uplatňování sankcí), na úrovni organizace výuky ve třídě a vztahů ve třídě nebo na úrovni interakce mezi učitelem a žákem/žáky nebo individuálních charakteristik/osobní situace žáka nebo pedagoga.
- Výskyt šikany je proto s největší pravděpodobností výsledkem kombinace těchto proměnných.

Doporučení pro vytváření a udržování bezpečí ve škole (MŠMT, 2016)

1. Hodnotový rámec školy

Vedení školy zastává hodnotu bezpečného prostředí ve škole ruku v ruce s hodnotou vzdělávání a připouští riziko výskytu šikany. Škola je postavena na demokratických principech respektujících identitu a individualitu každého svého člena a odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě. Škola podporuje solidaritu a toleranci, vědomí sounáležitosti, podporuje spolupráci, rozvíjí vzájemný respekt. Všichni pedagogičtí pracovníci vnímají vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Hodnotový systém školy je pro všechny jasný a srozumitelný a jsou zajištěny podmínky pro jeho aplikaci v praxi.

2. Na vytváření bezpečí se podílejí všichni zúčastnění

Na utváření bezpečného prostředí ve škole participuje svým dílem každý účastník výchovně vzdělávacího procesu. Vedení školy jasně určí odpovědnosti a kompetence směrem k řediteli a jeho zástupcům, pedagogům, ostatním zaměstnancům školy, žákům, rodičům a školnímu poradenskému pracovišti (výchovný poradce, školní metodik prevence a někdy také školní psycholog nebo speciální pedagog), které jsou adekvátní jejich roli a možnostem. Je důležité, aby škola ve vytváření bezpečného prostředí získávala pro spolupráci také rodiče, např. seznamovacími schůzkami s pravidly školy, hodnotami školy, prostřednictvím webových stránek, na třídních schůzkách apod. Vedení školy musí zajistit, aby ve škole byla pověřena specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany alespoň jedna osoba z řad pedagogických pracovníků, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce).

3. Škola zajišťuje základní materiální a organizační podmínky

Škola zajistí podmínky žákům i pedagogům pro naplňování jejich základních biologických potřeb a pro možnost hájit svou osobní zónu, což je nezbytným předpokladem pro pocit bezpečí jako takový.

4. Škola má nastavena pravidla v chování a důsledky za jejich nedodržení Škola nastaví jasná pravidla v chování, která platí pro všechny v prostředí školy a jsou specifikována ve školním řádu. Ideálně jsou do jejich tvorby zapojeni pedagogové, žáci a také jejich rodiče. Pravidla jsou srozumitelná, krátká, lehce zapamatovatelná a není jich příliš mnoho. Současně škola nastaví důsledky za porušení pravidel u žáků, přičemž rozlišuje závažnost porušení.

O pravidlech a jejich důsledcích jsou všichni ve škole dobře informovaní a rozumí jim. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování stejně jako důsledky za jejich nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky. Ve vztahu k šikaně je žádoucí, aby škola jako součást školního řádu jasně deklarovala, které činy a projevy považuje za ohrožující lidskou důstojnost a aby:

- jasně vymezila, jaké činy považuje za dehonestující (bez ohledu na směr, tedy v rovině a směru žák–žák, žák–učitel, učitel–žák);
- jasně deklarovala, jak budou tyto činy sankcionovány (rovněž bez ohledu na směr) a sankce uplatňovala (bez ohledu na směr);
- nastavila pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy).

Ve třídě jsou nastavena třídní pravidla, která nenahrazují ani nezdvojují školní řád, neobsahují tedy již regulace ve školním řádu obsažené. Třídní pravidla jsou živým nástrojem a trvalým procesem sociálního učení. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci. Na smysluplnost třídních pravidel dohlíží pedagog.

5. Škola má nastavený systém včasné identifikace varovných signálů

Za tímto účelem má nastavené postupy komunikace a zajištění informovanosti o rizikových jevech, tedy systém vzájemné komunikace o signálech, výskytu porušení pravidel nebo jiných rizikových faktorech, který je jednoduchý, přehledný a umožňuje rychlou výměnu informací. Pedagogové jsou seznámeni se sociálním klimatem tříd, ve kterých pracují, je zajištěna pravidelná a včasná komunikace mezi školním metodikem prevence, třídními učiteli a celým pedagogickým sborem. Škola podporuje pedagogy, další zaměstnance i žáky, aby si všímali rizikových prvků šikany. Dále má nastavený systém pravidelného monitoringu varovných signálů výskytu šikany (např. za pomoci pedagogické diagnostiky), aby dokázala včas reagovat na rizika a krizové situace. Systém spočívá v identifikaci rizikových signálů (příznaků), které svědčí o tom, že by se v prostředí školy mohl vyskytovat rizikový jev (více v Příloze č. 3 Přímé a nepřímé varovné signály šikanování). Monitoring probíhá pravidelně a do harmonogramu školního roku je umístěn tak, aby nezasahoval do počáteční fáze adaptace, ale zároveň umožňoval ještě přijetí a zajištění preventivních opatření v reakci na jeho výsledek. Současně pravidelně monitoruje, v kterých prostorách ve škole se žáci a učitelé cítí méně bezpečně a kde je riziko zvýšeného výskytu šikany (např. shromažďování na chodbách při

čekání na vstup do jídelny). V těchto prostorách škola dbá na účinnou ochranu pro žáky i pedagogy (např. služby, dozory).

6. Škola spolupracuje s dalšími organizacemi

Škola má zmapovanou síť pomoci ve svém regionu a navazuje spolupráci s relevantními subjekty, např. pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem, střediskem výchovné péče a neziskovými organizacemi, orgánem sociálně právní ochrany dětí, krizovými centry, zdravotnickými zařízeními, Policií ČR případně dalšími odborníky, kteří mohou být nápomocni při prevenci šikany a mohli by intervenovat v případě jejího výskytu na školách.

7. Škola zajišťuje podporu pro pedagogy

Škola zajišťuje podporu a rozvoj pro své pedagogy v podobě kontinuálního plánu dalšího vzdělávání zaměřeného na efektivní strategie řešení problémů, včasný monitoring varovných signálů, rozvíjení kompetencí v třídním managementu.

8. Škola zajišťuje podporu pro žáky

Škola poskytuje žákům pravidelný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou společně s pedagogem (nejčastěji třídním učitelem) reflektovat svoji spokojenost ve škole, pocit bezpečí, vztahy ve škole a ve třídě, učit se řešení konfliktů a dalším sociálním dovednostem. K tomu slouží třídnické hodiny, programy specifické primární prevence apod.

9. Škola zajišťuje informovanost

Každý žák a pedagog je seznámen s tím, co je a co není šikanování, zná možnosti, jak se zachovat ve chvíli, kdy je ohrožován agresory, a především ví, kam se může obrátit o pomoc s vědomím, že mu bude poskytnuta pomoc. Škola má zároveň zřízenou schránku důvěry, kam se mohou žáci anonymně svěřovat. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem pedagoga nebo školy. Cílem je nastavit reálné kroky, které povedou ke změně přístupu všech pracovníků školy k tématu šikanování a k nastavení týmové spolupráce při prevenci a řešení šikany.

10. Škola má zpracovány základní dokumenty

Pravidla, která zahrnují vymezení základních postupů pro zajištění bezpečné školy, má škola popsána ve školních dokumentech, jako jsou školní řád, preventivní program školy, program školních poradenských služeb, nařízení ředitele, bezpečnostní plán předcházející rizikům, krizové plány postupů pro případ, že se ve škole přihodí mimořádná událost. Školní řád přesně vymezuje povinnosti žáků i pedagogů školy ve vztahu k organizaci života školy, vymezuje pravidla pro soužití ve třídách, způsoby, jak se řeší krizové situace, určuje role třídních učitelů i učitelů specialistů.

Program školních poradenských služeb zahrnuje popis činností, rozdělení rolí a vymezení odpovědnosti a kompetencí školních poradenských pracovníků, vytvoření časového prostoru pro poskytované služby, způsoby komunikace a spolupráce v rámci poradenského pracoviště i vně se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, středisko výchovné péče) a s relevantními organizacemi mimo školství.

Společný postup pro vyšetření a řešení šikanování

Stadia šikanování

I. stadium: ostrakismus = mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře, ostatní ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají, dělají na jeho účet drobné legrácky, třída se rozdělí na tři části – oběť, agresor, neutrální jádro.

II. stadium: fyzická agrese = agresori přitvrzují zábavu na úkor nejzranitelnějšího spolužáka, spolužáci si na něm odreagovávají nepříjemné pocity. V této fázi záleží na míře pozitivního zaměření třídy a na postoji žáků k šikanování. Stupňování agrese může být dáno nedostatečným řešením předchozích méně závažných situací.

III. stadium: vytvoření jádra = ve třídě se vytvoří jádro agresorů, kteří začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Ostatní jsou rádi, že nejsou na místě oběti, tato šikana je stále skrytější.

IV. stadium: většina přijímá normy agresorů, stanou se nepsaným zákonem. Dochází k těžkému ubližování, často se ve třídě objevuje slovník nadřazenosti a podřazenosti. Platí „buď si s námi, nebo proti nám“. I ukáznění žáci se začnou chovat krutě.

V. stadium: totalita (dokonalá šikana) = všichni členové třídy přijímají násilí jako normu. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí. Jedni mají všechna práva, druhí práva žádná. Násilí se začíná považovat za normální.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

Vnitřní vývoj šikanování

Školní šikanování má svůj zákonitý vnitřní vývoj. Znalost vnitřního vývoje šikanování nám umožňuje respektovat stupně obtížnosti řešení, diferencovat pomoc a promyšleně volit diagnostické a terapeutické postupy. V zásadě jsou tři hlavní důvody, proč potřebujeme v praxi pracovat se základním pětistupňovým schématem stadií:

1. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dílčí pomoci u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího) a u pokročilého stadia (tj. čtvrtého a pátého), kde už jde o onemocnění skupiny (patří odborné pomoci zvenčí). U prvních tří stadií nalezneme vhodné svědky a žáky ochotné spolupracovat na změně. Zatímco u čtvrtého a pátého stadia zůstáváme obvykle sami proti všem. Pro praxi první pomoci je dále důležité rozlišení dvou počátečních, tzv. rozptýlených stadií, kdy ještě ubližování slabším není řízeno, a třetího stadia, kdy již existuje skryté organizované jádro agresorů, které klade intervenci tuhý odpor. Řešení prvního a druhého stadia je nejsnadnější. V některých vhodných případech použijeme netrestající metodu (lze využít někdy i metodu usmíření a omluvy). Ve třetím stadiu, kdy se již formuje tzv. protiúzdavný systém, musí mít první pomoc speciální a v nějaké míře restriktivní charakter.

2. Celková práce se skupinou, která je klíčová pro zastavení epidemie, má svoje specifika pro každé stadium. První dvě rozptýlená stadia, kde se negativní proces rodí a nemá ještě kořeny, lze často zvládnout programy osobnostní a sociální výchovy, které reflektují šikanu. Intervence ve třetím stadiu však již vyžaduje specializovaný program proti šikaně. V případě, že skupina se nachází ve čtvrtém a pátém stadiu – normy šikanování jsou zakořeněny a protiúzdavný systém je v chodu, ji musíme nejdříve rozbít a vytvořit novou konstelaci žáků, která dává naději na úspěšnou nápravu.

3. Stadia šikany umožňují nastavit hranici možností různých odborníků kvalifikovaně pomoci. Odborníci prvního kontaktu zvládnou první, druhé a někdy i třetí stadium. Specialisté na šikanu jsou vybaveni pro řešení třetího, ale i čtvrtého a pátého stadia. S tím, že některé komplikované případy pokročilých šikan nevyřeší ani specialisté a lze pouze jen mírnit škody.

Varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislým, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;

- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.

Nepřímé varovné signály šikanování:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit...

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem, zdržuje se doma;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo), ztráta chuti k jídlu;
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu např. „Nechte mě!“;
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě, stěžuje si na bolesti břicha, hlavy;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (např. opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze, hlásí ztrátu osobních věcí.

A) Postup při odhalení šikany / podezření na šikanu

1) Pedagogický pracovník po informaci rodičů o podezření na šikanování nebo při svém podezření na základě určitých skutečností (informace jiného pedagoga, žáků atd.) informuje třídního učitele, který ihned zahájí spolupráci se školním poradenským pracovištěm. O postupu vyšetřování je veden vždy písemný záznam a jsou informováni rodiče.

2) Domluvit se společně na dalších krocích – každý případ je specifický a musí být zváženy všechny okolnosti případu, nutná ochrana osobních údajů (ŠMP, výchovná poradkyně, TU, psycholog SPC).

3) Zjistit vše potřebné o dané situaci, zorientovat se, určit stadium šikany (ŠMP, výchovná poradkyně, TU, psycholog), u závažných případů přizvat odborníky ze SVP, SPC, event. předat Policii ČR.

4) Ředitel školy rozhodne, zda škola zvládne řešit šikanu vlastními silami nebo zda škola potřebuje pomoc specializovaných institucí, to je na úseku školství Středisko výchovné péče, speciálně pedagogické centrum, na úseku zdravotnictví je to pedopsychiatr, pediatr, dětský psycholog a zařízení, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči vč. individuální a rodinné terapie, na úseku sociální péče je to oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Postup vyšetřování:

1) Rozhovor s obětí – v soukromí (ne před třídou ani nikým z žáků!) – ujistit oběť o bezpečí, ochraně informací a vyřešení situace – provede TU / ŠMP / VP – nechat oběť mluvit, pak pokládat otevřené otázky, vše zapsat.

2) Nalezení svědků – kdo na šikanu upozornil; spolužák kamarád; učitelé – rozhovory – individuálně, ujistit o ochraně informací, zajištění bezpečí – nejprve nechat svědky otevřeně o situaci promluvit, pak se teprve doptávat, vše písemně zaznamenávat př. otázek: Kdo je obětí a kdo agresorem? Kolik jich je? Kdo je iniciátorem? Kdo je aktivním účastníkem? Co, kdy a kde dělali agresori obětem? Jak dlouho to trvá? apod. (TU, ŠMP, VP).

3) Rozhovor s agresorem – u rozhovoru musí být minimálně 2 pedagogičtí pracovníci – agresor by neměl tušit, že se něco vyšetřuje = zaskočit ho, nedopřát mu čas na přípravu výmluvy – agresor nesmí zjistit, co nám kdo řekl – rozhovor – nechat agresora souvisle povídat (zaplete se do vlastní lži), vyžadovat vysvětlení rozporů v jeho monologu, sledovat verbální i neverbální projevy, tón hlasu... – pokud je agresorů více, mluvit s každým zvlášť, neumožnit domluvu na výpovědi.

4) Schůzka vedení školy, ŠMP, VP, TU – případ projednat, rozhodnout o opatřeních (ve vztahu k oběti, agresorovi, třídě).

5) Schůzka s rodiči agresorů – seznámit je s navrženými opatřeními, požádat o spolupráci, o průběhu sepsat zápis = podepíší všichni zúčastnění včetně rodičů!

6) Pozvat do školy rodiče oběti – ne ve stejnou dobu jako rodiče agresora – stanovit opatření a další kroky – o průběhu sepsat zápis = podepíší všichni zúčastnění.

B) Postup při výbuchu skupinového násilí při pokročilé šikaně

1) Překonat šok pedagoga a bezprostředně zachránit oběť – zastavit skupinové násilí.

2) Přivolat DOZOR – TEN CO MÁ POHOTOVOST VE SBOROVNĚ – vyslat žáka spojku.

3) Zabránit domluvě agresorů na výpovědi – dozorující učitel ve třídě s agresory žákům nedovolí komunikovat mezi sebou, nebo je třída rozdělena do skupinek a ty se s učitelem rozmístí do volných učeben.

4) Pomoc a podpora oběti – při zranění přivolat lékařskou pomoc a co nejdříve informovat rodiče oběti – není-li oběť zraněna, poskytneme psychickou pomoc, navodíme pocit bezpečí a opatrně zjišťujeme, co se stalo (jak, kdo..).

5) Nahlášení případu na policii – musí být nahlášeno – jedná se o trestný čin!

6) Vlastní vyšetřování:

- vyšetřování musí proběhnout ještě v ten den (jinak by se mohli agresori domluvit a zastrašit svědky),
  - nejdřív rozhovor s obětí,
  - pak rozhovor se svědky – individuálně,
  - nakonec rozhovor s agresory – individuálně.

Nikdy nesmí dojít ke konfrontaci oběti a svědků s agresory!

Při řešení by se škola měla vyvarovat nevhodných postupů (viz str. 8)!

Nápravná opatření

Dle materiálu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy „Využití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách“ a metodického dokumentu „Poznámky k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách“ jsou k dispozici tyto **možnosti**:

- **výchovná opatření** (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy),
- **individuální výchovný plán agresora,**
- **snížení známky z chování,**

- **převedení do jiné třídy** (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí),
- **vylovení ze školy**, nelze použít u žáka, který plní povinnou školní docházku,
- **doporučení rodičům**, aby dobrovolně umístili **žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče**, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu,
- **podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí** k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Primární prevence šikany

V prevenci proti šikanování musí spolupracovat všichni pracovníci školy a rodiče žáků. Základním opatřením pro prevenci šikany je Školní vzdělávací program, který má podpořit vzájemnou komunikaci a spolupráci mezi žáky, mezi žáky a učiteli a vytvářet tak bezpečné klima školy.

Primární prevence v rámci třídního kolektivu

Třídní učitelé se zaměřují na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a především v třídnických hodinách provádějí zpětnou vazbu uplynulého období s rozbohem. Žáci by měli být především seznámeni s následujícími oblastmi a měly by u nich rozvíjeny tyto dovednosti:

- Co je a co není šikana.
- Co je a co není „bonzování“.
- Jakým způsobem se zastat oběti.
- Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc dospělého.

Primární prevence ve výuce

Všichni učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí ve škole. Soustředí se na rozvoj spolupráce a pozitivních vztahů. Témata týkající se prevence rizikového chování jsou začleněna do jednotlivých předmětů (podrobně v dokumentu Školní preventivní strategie v bodu 6. Prevence rizikového chování ve školních vzdělávacích programech).

Primární prevence v programech mimo vyučování

Do plánů školních výletů, lyžařských kurzů atp. zahrnout problematiku rizikového chování, sociálního citění a volně morálních vlastností žáků v mimoškolních aktivitách za účelem stmelení kolektivu a prezentace školy na veřejnosti.

Ochranný režim

- školní řád,
- vnitřní organizační směrnice ředitelky školy,
- plán dozorů,
- BOZP a PO.

Spolupráce s rodiči

Rodiče jsou seznámeni s programem prevence a řešením šikany ve škole prostřednictvím webových stránek školy (www.zs28rijna-zamberk.cz). V rámci třídních schůzek třídní učitelé seznámí rodiče s obsahem webových stránek, informují rodiče o školním poradenském pracovišti, kam se rodiče mohou obracet v případě podezření na šikanování svého dítěte apod. Kontakty na pracovníky školního poradenského pracoviště jsou k dispozici na webových stránkách školy.

Spolupráce s rodiči je zajišťována formou třídních schůzek, dnů otevřených dveří a pravidelnými zasedáními školské rady. Pokud rodiče žádají ve škole pomoc, pedagog nereaguje nedůvěřivě či obranně. Nezlehčuje situaci, rodiče nechá mluvit a v klidu je vyslechne. Doptá se na potřebné informace a dále řeší dle potřeby s poradenským pracovištěm a vedením školy. V případě výskytu šikany ve třídě jsou pozváni rodiče jednotlivých žáků do školy, kde celou záležitost projedná užší realizační tým (vedení školy, TU, VP, ŠMP, popř. další určení pedagogové). Poté je svolána mimořádná třídní schůzka, kde jsou rodiče všech žáků seznámeni s výsledky šetření a dalšími nápravnými kroky a opatřeními.

Kontakty – síť služeb

Pedagogicko – psychologická poradna; okresní metodik prevence

Mgr. Markéta Sychrová - okres Ústí nad Orlicí

Email: info@pppuo.cz

Tel.: 777 914 460

Krajský metodik prevence

Mgr. Šárka Nováková

e-mail: sarka.novakova@pardubickykraj.cz

tel.: 466 026 240

Odbor sociálně – právní ochrana dětí (OSPOD)

vedoucí odboru: Mgr. Ducháčková Dagmar

e-mail: d.duchackova@muzbk.cz

tel.: 465 670 230

Policie ČR

tel.: 465 614 333

adresa: Husovo nábřeží 314, Žamberk

Městská policie

e-mail: policie@muzbk.cz
tel.: 465 670 265; 775 580 581
adresa: Nádražní ulice 833, Žamberk

Speciálně – pedagogické centrum Kamínek

Mgr. Lada Štantejská
e-mail: zvs.ps@wo.cz
adresa: Lázeňská 206, Ústí nad Orlicí

Středisko výchovné péče Mimóza

Mgr. Jirout Milan
e-mail: info@svp-mimoza.cz
tel.: 464 526 969
adresa: Andrlíkova 972, Ústí nad Orlicí

Krizové centrum Žamberk

Mgr. Sabina Hortlíková
e-mail: sabina.hortlikova@pestalozci.cz
tel.: 725 838 127
adresa: Masarykovo náměstí 86, Žamberk

Šikana

<http://www.sikana.org>

Užitečné webové stránky věnující se tématu šikany a duševního zdraví**Šikana – prevence a pomoc:**

Linka bezpečí (www.linkabezpeci.cz):
<https://www.linkabezpeci.cz/> (sekce "Šikana je jako nemoc")

Prev-Centrum:
<https://www.prevcentrum.cz/> (články o šikaně a postupech)

Národní pedagogický institut (NPI) - Zapojme všechny:
<https://www.npi.cz/> (vyhledejte "Zapojme všechny" nebo "šikana")

Portál veřejné správy - Šikana:
<https://portal.gov.cz/informace/sikana-INF-216>
Minimalizace šikany
www.minimalizacesikany.cz

Péče o duševní zdraví dětí
Duševní zdraví dětí a adolescentů (dzda.cz):
Web: <https://dzda.cz/>

Centrum LOCIKA:

Web: <https://www.centrumlocika.cz/>

Nevypušt' duši:
<https://www.nevypustdusi.cz/>

Přílohy

Příloha 1: Rozdíly mezi šikanováním a škádlením (Kolář, 2011)

	ŠKÁDLENÍ	ŠIKANOVÁNÍ
	Definice: Škádlení patří k rovnocenným, kamarádkým nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.	Definice: Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponižuje nebo to prostě bolí.
1.	Záměr: Vzájemná legrace, radost a dobrá nálada.	Záměr: Ublížit, zranit a ponížit.
2.	Motiv: Náklonnost, sblížení, seznamování, zájem o druhé. Rozpouštění napětí ve třídě a navozování uvolněné a pohodové atmosféry. Zodolňování, zmužnění.	Motiv: Základní tandem - moc a krutost. Další motivy překonávání samoty, zabíjení nudy, zvědavost ala Mengele, žárlivost, předcházení vlastnímu týrání, vykonání něčeho velkého...
3.	Postoj: Respekt k druhému a sebeúcta.	Postoj: Devalvace, znevážení druhého
4.	Citlivost: Vcítění se do druhých	Citlivost: Tvrdost a nelítostnost.
5.	Zranitelnost: Dítě není zvýšeně zranitelné a přecitlivělé.	Zranitelnost: Bezbrannost, oběť se neumí, nemůže či nechce bránit.
6.	Hranice: Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce.	Hranice: Prolamování hranic, „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce
7.	Právo a svoboda: Rovnoprávnost účastníků. Dítě se může bránit a škádlení opřevovat, případně ho může zastavit a vystoupit z něho.	Právo a svoboda: Bezpráví. Pokud se dítě brání nebo dokonce „legraci“ oplátí, je tvrdě ztrestáno!
8.	Důstojnost: Zachování důstojnosti. Dítě nemá pocit ponížení. Necítí se trapně a uboze.	Důstojnost: Ponížení lidské důstojnosti. Dítě je zesměšňováno a ponižováno
9.	Emoční stav: Radost, vzrušení ze hry, lehké naštvání. I nepříjemné! Ale ne bezmoc	Emoční stav: Bezmoc! Strach, stud, bolest. Nepříjemné a bolestivé prožívání útoku.
10.	Dopad: Podpora sebehodnoty, pozitivní nálada.	Dopad: Pochybnosti o sobě, nedostatek důvěry, úzkost, deprese. Dítě má strach ze školy

Příloha 2: Protektivní a rizikové faktory

úroveň	protektivní faktory	rizikové faktory
společnost, komunita	<ul style="list-style-type: none"> • nastavení hodnot ke vzdělání, podpora autority školy a pedagoga, • příležitosti pro pozitivní angažmá dětí např. nabídka mimoškolních aktivit pro trávení volného času dětí a mladých lidí; příležitosti pro účast na rozhodování pro děti, na utváření kultury a prostředí; • nabídka služeb pro ohrožené rodiny a děti; nabídka služeb pro žáky a pedagogy ohrožené násilím ve škole, nabídka vzdělávacích programů pro pedagogy i zákonné zástupce apod. • spolupráce školy s organizacemi, které mohou pro prevenci a intervenci v problematice šikany vytvářet síť pomoci • podpora kooperace, tolerance, respektu, a důstojné mezilidské vztahy a úcta k životu druhého člověka 	<ul style="list-style-type: none"> • koncentrace rodin ohrožených chudobou, bezdomovectvím, sociálním vyloučením, národnostních menšin a etnik • nízká podpora školy ze strany zřizovatele a deficitní deklarace a podpora hodnot vzdělání, dobrého klimatu, bezpečí a spoluodpovědnosti • nevhodné nastavení financování škol, nedostatečná kvalita přípravy budoucích učitelů, nastavení legislativy, kurikula • neexistující nebo nekvalitní služby pro děti, rodiny i pedagogy • nedostupné vzdělání pro pedagogy (finančně, vzdálenost, dostupnost...) • malá spolupráce mezi školou a organizacemi v regionu
škola	<ul style="list-style-type: none"> • způsob vedení školy ze strany ředitele a zástupců podporuje vytváření kooperativního, respektujícího a pozitivního sociálního klimatu ve škole; • přiznání možnosti výskytu násilí vůči pedagogovi, zajištění informovanosti o problematice; monitoring varovných signálů šikany ve škole • deklarované a sdílené odmítnutí násilí na škole směrem k žákovské i rodičovské populaci (pro rozvoj šikany jsou důležité postoje a reakce ostatních); včasné a adekvátní řešení při výskytu násilí; • jasné rozdělení kompetencí a odpovědností v udržování dobrého sociálního klimatu na škole; • nastavení jasných pravidel v chování na celoškolní i třídní úrovni a jejich důsledné dodržování; • nastavení adekvátních opatření a sankcí při nedodržování pravidel v chování, jejich důsledné dodržování (avšak bez podpory dobrého sociálního klimatu jednostranný akcent na tresty naopak zvyšuje pravděpodobnost výskytu šikany); • funkční bezpečnostní a krizové plány; • dostatečný monitoring fyzických prostor ve škole, která jsou vnímána jako méně bezpečná a přijetí bezpečnostních opatření; 	<ul style="list-style-type: none"> • nejasné nastavení nebo nedůsledné dodržování pravidel chování a sankcí za nevhodné chování ve škole (žákům nakonec nehrozí nic, co by je od činu odrazovalo), zejména na středních školách; • chybějící nebo nejasné směrnice školy pro udržování bezpečí a řešení krizových situací; nevymezený postoj k násilí ze strany vedení školy - projevy násilí ve vztahu k pedagogovi/žákovi bývají přehlíženy, bagatelizovány nebo zakrývány; • ze strany vedení a dále pedagogů nedostatečně deklarovaná (k pedagogům, rodičům, žákům) a sdílená hodnota bezpečí a dobrého klimatu na škole; • posměch, dehonestující komentáře, nevhodné, neuctivé chování mezi žáky, pedagogy, a pedagogy a žáky navzájem • nevhodně uplatňovaná kritika, sarkasmus, předsudky a stereotypy (mohou podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování žáků jejich spolužáky) projevy nerespaktu k autoritám ze strany žáků jsou obecně ve škole pojmány jako norma; • negativní nebo ponižující komentáře vedení nebo ostatních pedagogů na účet jiného učitele před studenty; • nedůvěra mezi pedagogy navzájem a nespolupracující prostředí; • Žáci jsou svědky agresivního chování mezi dospělými (bossing,

<ul style="list-style-type: none"> • schopnost sebereflexe učitele (např. vědomí vlastních postojů, stereotypů a předsudků) • podpora učitelů v rozvíjení jejich kompetencí v zacházení s obtížnými třídními kolektivy; • intervize, supervize či mentoring učitelů • přetvářející atmosféra důvěry a spolupráce v pedagogickém sboru, která zvyšuje pravděpodobnost včasného odhalení vznikajícího problému. 	<p>mobbing, dehonesta pedagoga rodiči před dítětem apod.).</p> <ul style="list-style-type: none"> • neřešená šikana mezi dětmi • obava vedení školy o její pověst, pokud se na škole objeví šikana • koncentrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. <p>• nevhodný styl managementu třídy ze strany pedagoga, např. autoritářský přístup, kdy je žák zatlačován do kouta, zastrahován, zesměšňován, ponižován, záměrně frustrován, nebo naopak bezhraniční, příliš benevolentní a kamarádský přístup;</p> <ul style="list-style-type: none"> • nízká schopnost vytvořit motivující a zajímavý program ze strany pedagoga; • malá možnost zažívat úspěch pro žáka; • opakovaně nedůsledné, neadekvátní (např. přehnané) nebo nerovné (každému jiným metrem) reakce na porušení pravidel a/nebo neúspěch ze strany žáků nebo rigidní zachovávání pravidel bez ohledu na variabilitu situací • nezkoumání motivace žáka k určitému jednání • nevhodné složení třídy
<ul style="list-style-type: none"> • schopnost sebereflexe učitele (např. vědomí vlastních postojů, stereotypů a předsudků) • podpora učitelů v rozvíjení jejich kompetencí v zacházení s obtížnými třídními kolektivy; • intervize, supervize či mentoring učitelů • přetvářející atmosféra důvěry a spolupráce v pedagogickém sboru, která zvyšuje pravděpodobnost včasného odhalení vznikajícího problému. 	<ul style="list-style-type: none"> • zapojování žáků do aktivit třídy a školy a posilování jejich pozitivní vazby na školu; • vedení hodiny pedagog staví na silných stránkách žáků, žáci zažívají ocenění; • dodržování dohodnutých pravidel • výuka je přibližována běžnému životu žáků a pedagog hledá cesty pro zaujetí výukou; • pedagog používá vhodně humor při výuce a vyhýbá se sarkasmu nebo ironii vůči žákům; • chová se konzistentně, spravedlivě a s respektem k individuální situaci každého žáka.
<p>interakce mezi učitelem/učitelkou a žákem/žáky</p>	<ul style="list-style-type: none"> • vnímavý učitel, který nevstupuje se žáky do konfliktu, stará se o to, aby se v základní míře žáci ve škole cítili dobře, • pohotově reaguje na agresivní narážky nebo výpady žáků či studentů, chrání si své hranice a nepřekračuje ani hranice ve vztahu k žákům, • je konzistentní v nastavování a udržování pravidel.
<p>interakce mezi učitelem/učitelkou a žákem/žáky</p>	<ul style="list-style-type: none"> • konfliktní vztahy mezi žáky a učitelem, • malá pohotovost učitele čelit konfrontaci ze strany žáků nebo limitovaná schopnost poznat nebo reagovat na překročení vlastních hranic; • ignorování nebo vlastní bagatelizace prvotních projevů konfrontace nebo ne-respektu pedagoga žáky; • ztráta pocitu dobrého místa ve škole ze strany učitele a/nebo žáka (např. cítí se odmítán, vylučován apod.); • příliš osobní vztahy učitele s žáky; šikanující chování ze strany pedagoga vůči některému z žáků.

Příloha 3: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování (MŠMT, 2016)

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávistným, pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítnutí učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechtějí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Příloha 4: Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování (MŠMT, 2016)

Školní řád (dále ŠŘ) má dle příslušných předpisů (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů) své zákonné náležitosti a je rozdělen do daných kapitol. Text, týkající se oblasti prevence, bezpečného prostředí, rizikového chování atd. se objevuje, resp. může objevit prakticky ve všech kapitolách:

- práva a povinnosti žáků a jejich zákonných zástupců ve škole a podrobnosti o pravidlech vzájemných vztahů s pedagogickými pracovníky,
- provoz a vnitřní režim školy,
- podmínky zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí (velmi dobře popsáno v publikaci: Miovský, M. a kol. (2012). Návrh doporučené struktury MPP prevence rizikového chování pro ZŠ (3. kapitola). Praha: Klinika adiktologie 1. LF KU),
- podmínky zacházení s majetkem školy nebo školského zařízení ze strany žáků,
- pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků,
- podmínky zajištění ochrany žáků před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

Pro prevenci a řešení šikanování doporučujeme využít dvě z uvedených kapitol a pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (klasifikační řád).

1. Práva a povinnosti žáků a zákonných zástupců

Do této kapitoly je možné rozvést stávající či přidat zcela nové body zmiňující práva žáků. Příklady konkrétního textu:

- Vyjadřovat svobodně svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají; tento názor má být vyjádřen adekvátní formou, přičemž tomuto musí být věnována patřičná pozornost. Doporučení: Specifikovat zde konkrétní osoby podle reálií školy, ke kterým lze své názory směřovat – např. třídní učitel, školní metodik prevence, školní psycholog aj.
- Být ochráněn před fyzickým nebo psychickým násilím a nedbalým zacházením. Doporučení: Uvést i opačný pohled, tj. nikdo nemá právo druhému žádným způsobem ubližovat.
- Požádat o pomoc nebo radu kohokoli z pracovníků školy – pokud se žák cítí v jakékoli nepohodě nebo má nějaké trápení. Doporučení: Současně zmínit povinnost pracovníků školy věnovat tomu vždy náležitou pozornost.

Do povinností žáků lze zakomponovat plnění pravidel používání informačních komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Zapomenout se nesmí i na stanovení postihů při nedodržování těchto pravidel.

2. Podmínky zajištění ochrany žáků před rizikovým chováním a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí

Do kapitoly je možné přesně konkretizovat pojem šikana, vč. postoje školy, např.:

- Projevy šikanování mezi žáky, tj. fyzické násilí, omezování osobní svobody, ponižování, zneužívání informačních technologií k znevažování důstojnosti, apod., kterých by se dopouštěl kdokoli vůči komukoli (žáci i dospělí), jsou v prostorách školy a při všech školních akcích a aktivitách přísně zakázány a jsou považovány za vážný přestupek proti školnímu řádu.

Doporučení: Zároveň informovat o tom, že v případě takovýchto projevů chování postupuje škola podle daného školního programu proti šikanování (nebo podle vnitřních strategických dokumentů). Vždy je svolávána výchovná komise, jsou informováni zákonní zástupci a podle platných zákonů má škola ohlašovací povinnost vůči některým dalším institucím (jako je např. orgán sociálně-právní ochrany dítěte, Policie ČR apod.)

3. Pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (klasifikační řád)

Do pravidel pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků (coby součásti školního řádu) je možné specifikovat, za co, tj. za jaké druhy nesprávného, netolerovaného či nepřijatelného chování uděluje škola příslušná výchovná opatření. Výčet může být velmi konkrétní nebo obecnější. Doporučuje se více co nejkonkrétnější popis.

Doporučení: Je lépe si nechat prostor pro rozhodování o výchovných opatřeních v konkrétních případech.

Příklad znění:

Za hrubé porušení školního řádu jsou považovány projevy šikanování, tj. cílené a opakované ubližující agresivní útoky. Stejně tak sem mohou patřit i mírné formy psychického útlaku, které byly již dříve prokázány a znovu se opakují.

O konkrétním výchovném opatření rozhoduje ředitel školy po projednání ve výchovné komisi a pedagogické radě. V úvahu připadá napomenutí, důtka třídního učitele (případně učitele odborné výchovy na střední škole, středním odborném učilišti), důtka ředitele školy, příp. podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy.

Příloha 5: Školní program proti šikanování (MŠMT, 2016)

Vytváření školního programu proti šikanování je dlouhodobý a trvalý proces. Určují ho dva znaky – celoškolský rozměr a zaměření na specifickou prevenci. Aby škola žáky účinně chránila před šikanováním, zapojí všechny pedagogické pracovníky. Zaměření

na specifickou prevenci vypovídá, že se program věnuje výhradně řešení šikany, a to prostřednictvím specifické primární prevence a prevence sekundární.

Obecná struktura 13 komponent ve školním programu proti šikanování má univerzální charakter a lze ji použít jako jednotící princip i pro ostatní rizikové chování, a tak vytvořit integrovaný, ucelený preventivní program školy.

Školní program proti šikanování má 13 hlavních součástí:

1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu);
2. motivování pedagogů pro změnu;
3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;
4. užší realizační tým (zástupce vedení - nejlépe ředitel, zástupci třídních učitelů z 1. a 2. stupně, zástupce družiny, školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog atd.);
5. společný postup při řešení šikanování (viz Příloha č. 6);
6. primární prevence v třídních hodinách;
7. primární prevence ve výuce;
8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování;
9. ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů);
10. spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení s prevencí a řešením šikany ve škole, například na webových stránkách, pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách);
11. školní poradenské služby;
12. spolupráce se specializovanými zařízeními;
13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

Příloha 6: Postup při vyšetření a řešení šikany (MŠMT, 2016)

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
<ol style="list-style-type: none"> 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: <ol style="list-style-type: none"> a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: <ol style="list-style-type: none"> a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: <ol style="list-style-type: none"> a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. 	<p>A. První (alarmující) kroky pomoci</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí <p>B. Příprava podmínek pro vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům <p>C. Vyšetřování</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) <p>D. Náprava</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.